

آموزش در دوران ویروس کرونا: چالش‌ها و فرصت‌های یک دوره تحول آفرین

حسن اسدالاهی^۱، علی زاده محمدی^۲

۱- دانشجوی کارشناسی آموزش علوم تجربی (hasan.asadolahi۱۳۸۰@gmail.com)

۲- دانشجوی کارشناسی آموزش علوم تجربی (azmo۱۳۸۰@gmail.com)

چکیده

شیوع ویروس کرونا تأثیرات قابل توجهی بر آموزش و پرورش جهانی داشت. تعطیلی مدارس و دانشگاه‌ها موجب نیاز به آموزش آنلاین شد، اما این چالش‌ها همراه با فرصت‌هایی نیز ظاهر شدند. ترس از ابتلا به بیماری و نگرانی‌های روانی در دانش‌آموزان تأثیر منفی بر عملکرد تحصیلی داشت. ضعف زیرساخت‌های آموزشی و عدم دسترسی به تکنولوژی ممکن است مانع تجربه بهینه در آموزش آنلاین شود. همچنین، ارتقاء توانمندی معلمان در استفاده از فناوری و ایجاد استانداردهای تعلیماتی ضروری است. مدیران آموزشی نیاز به تدابیری دارند تا چالش‌ها را مدیریت کرده و از فرصت‌های ناشی از این موقعیت بهره‌مند شوند.

کلمات کلیدی: ویروس کرونا، آموزش و پرورش، دانش‌آموزان، آموزش مجازی، رسانه ملی، پسا کرونا

۱- مقدمه

شروع ناگهانی کووید - ۱۹ در سراسر جهان، نه تنها جامعه پزشکی را دچار چالشی بزرگ کرد، بلکه سیستم آموزشی نیز در سراسر جهان دستخوش تحولی عظیم شد. رفتن به مدرسه برای پیشرفت تحصیلی و رشد روانی و اجتماعی کودکان اهمیت زیادی دارد به شرط آنکه یکسری فاکتورها مثل امکانات آموزشی، شرایط و فضای مناسب مدرسه، صلاحیت و شایستگی معلمان و... برای شکوفایی استعداد دانش‌آموزان فراهم باشد. اما سال تحصیلی جدید و ترسی که دانش‌آموزان و خانواده‌های آنها از مبتلا شدن به بیماری کرونا دارند برای دنیای کوچک آنها مناسب نیست و روی عملکرد تحصیلی آنها تأثیر بدی می‌گذارد. ترس و داشتن اضطراب در مورد ویروس کرونا تا حدودی طبیعی است و باعث می‌شود تا اصول بهداشتی را رعایت کرده و پیشگیری کنند ولی اگر بیش از اندازه باشد باعث مشکلات روحی و روانی و جسمی و سیستم ایمنی بدن‌شان ضعیف می‌شود و بدون شک سلامت روان دانش‌آموزان و کودکان را تحت تأثیر قرار می‌دهد. یادگیری در دانش‌آموزان در گرو شادابی و نشاط و هیجانات مثبت آنهاست و باعث خلاقیت و شکوفایی استعدادهای آنها می‌شود و پیشرفت‌های چشمگیری در زمینه‌های علمی خواهند داشت اما وضعیت کرونایی و تغییرات محیطی می‌تواند برای دانش‌آموزان استرس‌زا باشد و پیامدهایی مانند ضعیف شدن قدرت یادگیری و حافظه، کاهش دقت و تمرکز، حواس‌پرتی است که در نتیجه یادگیری صورت نمی‌گیرد و باعث افت تحصیلی دانش‌آموز می‌شود. همچنین مشکلات رفتاری همانند از بین رفتن انگیزه ادامه تحصیل و بی‌زاری از مدرسه، عصبانیت

و پایین آمدن آستانه تحمل آنها، افسردگی، پریشانی، ناراحتی، درماندگی، لجبازی، گوشه‌گیری و انزواطلبی، وابستگی‌های غیرمعمول و چسبندگی، دلهره، دلشوره، دستپاچگی، ناامنی، بی‌قراری، اختلال در خواب و شب‌اداری (بازگشت به رفتارهای سنین پایین‌تر) را برای‌شان به همراه خواهد داشت. والدین باید ضمن توضیح دادن اصول بهداشتی به آنها حتما در مورد عوامل استرس‌زا با آنها صحبت کنند و اجازه دهند احساسات و ترس‌های‌شان را بروز دهند، از این طریق ترسش در مورد وقایع ناشناخته‌ای که تصور می‌کند او را تهدید می‌کند، برطرف می‌شود. البته صحبت کردن با کودک یا دانش‌آموز باید متناسب با سن و سطح شناخت و درک او باشد و نکته آخر اینکه خانواده‌ها از ایجاد فضای پرتنش در منزل خودداری کنند و شیوه‌های فرزندپروری مناسب و رفتار درستی با دانش‌آموزان داشته باشند و همچنین یکی از مفاهیمی که در اپیدمی کرونا خیلی مهم محسوب می‌شود، تاب‌آوری همه افراد همچنین دانش‌آموزان و کودکان است. تاب‌آوری باعث می‌شود افراد در برخورد با بحران‌ها و تغییرات محیطی عملکردشان افت پیدا کند یا اینکه خودشان را با تغییرات سازگار کنند. خانواده‌ها و والدین باید این مساله مهم را به دانش‌آموزان آموزش دهند تا آنها بتوانند همزمان با داشتن عملکرد تحصیلی خوب از این بحران عبور کنند. شیوع همه‌گیری کرونا به همراه نبود زیرساخت‌های مناسب آموزش غیرحضوری را می‌توان از علل افت شدید تحصیلی دانش‌آموزان در مقاطع مختلف، دانست اما این موضوع را نمی‌توان به عنوان علت تامه محسوب کرد. همه‌گیری کووید-۱۹، همه بخش‌های جامعه را تحت تاثیر قرار داده و بیشترین اثرش را بر سبک زندگی داشته و یکی از مسائل مهم در این بخش، موضوع آموزش و تحصیل است. در عین حال، عادلانه نبودن توزیع امکانات و ظرفیت‌های آموزش مجازی، ناتوانی مالی بسیاری از خانواده‌ها برای تامین تجهیزات آموزشی مورد نیاز، اشراف پائین بسیاری از والدین نسبت به متون درسی و ناتوانی و کم توانی در همراهی با دانش‌آموزان در فراگیری دروس، نبود امکان برقراری ارتباط تصویری با دانش‌آموزان، آماده نبودن کادر آموزشی برای ارائه دروس در فضای مجازی و .. بخشی از مشکلات و دشواری‌ها در این دوره بوده است. از جمله عواملی که مانع استفاده از ظرفیت‌های آموزش غیر حضوری با کیفیت بالا می‌شود، عدم آشنایی معلمان با استانداردهای سازی تکنولوژی‌های آموزشی به خصوص رسانه‌های شنیداری- آموزشی و فیلم‌های آموزشی است. بنابراین جهت ارتقای آموزش غیرحضوری، آشنایی استادان با استانداردهای تعریف شده برای انواع تکنولوژی‌های آموزشی امری ضروری و مهم است. به هر حال این یک واقعیت است که یادگیری و آموزش آنلاین دشواری‌های خاص خود را دارد و دانش‌آموزان در سال جاری در حالی آموزش‌های درسی خود را دنبال می‌کنند که ترکیبی از نگرانی و هیجان در مورد آینده و تاثیر بیماری کرونا همچنان بر روی زندگی اجتماعی و تحصیلی آنها سایه افکننده است (زارعی، فلاحت؛ ۱۴۰۰).

بیان مسئله

توسعه انسانی رکن اصلی توسعه پایدار است و باید برای ارتقای کیفیت آموزش در کشور تلاش شود. وظیفه آموزش و پرورش در جامعه شناخت و حل نیازهای فکری جوانان است. تعلیم و تزکیه نفس و آموزش فلسفه معانی زندگی به نسل‌های آینده از مهمترین وظایف معلمان است. در جامعه‌ای که علم و دانایی، محور توانمندی و توسعه جوامع بشری باشد ارتقای کیفی آموزش و تربیت نسلی پرسشگر و خلاق امری ضروری است. توسعه کمی و کیفی آموزش، توسعه مشارکت عمومی، ارتقای سلامت و بهسازی منابع انسانی از مهمترین اولویت‌های کاری آموزش و پرورش می‌باشد.

آموزش و پرورش زمینه ساز رشد فکری و اخلاقی انسان‌های یک جامعه پویا است. آموزش و پرورش، تنها راه کمال انسان به سوی سعادت و خوشبختی است. اهمیت نقش آموزش و پرورش در تربیت نیروهای متخصص، دانشمند و آشنا به علوم جدید بسیار حائز اهمیت است اگر ما بخواهیم بمانیم و کرامت داشته باشیم و آلت دست دیگران نشویم، هیچ راهی نداریم جز اینکه از علوم تجربی، تکنولوژی و دستاوردهای مثبت تمدن بشری استفاده کنیم یکی از وظایف مهم نظام آموزش و پرورش

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

کشور تربیت انسان های «خودباور» و نه «دارای غرور کاذب» است. باید تربیت کننده انسان هایی باشیم که بدانند ریشه در گذشته دارند، اما در دنیای امروز زندگی می کنند و باید به آینده بیندیشند.

برای رسیدن به جامعه ای ایده آل، پیشرفته و پویا که در آن انسان ها صاحب حق و حرمت باشند، نیازمند تشکیلات نو، معلمان نواندیش و دانش آموزان نو پرداز هستیم. شهید مطهری از جمله کسانی بود که درد دین داشت و تلاش می کرد دین را آنگونه بفهمد و بفهماند که در دنیای امروز کارساز باشد. «مرحوم مطهری، دین را آنگونه می دید که اولاً عادلانه باشد و ثانياً متناسب با شان انسان آزاد باشد.»

آموزش و پرورش را می توان مهمترین اندام و به منزله قلب پیکره جامعه دانست که هرگونه آسیبی به آن، موجب زیان سایر بخش ها می شود. وظیفه آموزش و پرورش تربیت نیروی آگاه، کارآمد و متعهد برای کشور است. آموزش و پرورش می تواند موجب شکوفایی سایر بخش های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی شود و این استعداد و توانایی تنها با تقویت آموزش و پرورش ایجاد می شود. با مطالعه در سرنوشت و سیر صعودی کشورهای پیشرفته متوجه نقش مهم آموزش و پرورش در ارتقا و به فعلیت رسیدن استعداد سایر بخش های این کشورها می شویم.

سوالات تحقیق

آموزش مجازی چه چالش هایی بر آموزش ایجاد کرد؟
مزیت های آموزش مجازی دوران کرونا چه بود؟
دوران کرونا چه فرصت هایی برای آموزش دارا بود؟

پیشینه

درسال ۱۸۹۲ اولین دوره آموزشی دانشگاهی به واسطه پست انجام شد. این روش حدوداً از سال ۱۸ قبل مورد استفاده قرار گرفته و هنوز هم اکنون هم گاهها استفاده می شود. هم اکنون نیز ممکن است کتابها و جزوات درسی از طرف یک مرکز آموزشی با استفاده از پست در اختیار شما قرار بگیرد.

از آن سال تا کنون بارها و بارها شیوه آموزش از راه دور تغییر کرد و کم کم وجهه الکترونیکی به خود گرفت. اولین آموزش الکترونیک به سال ۱۹۲۱ برمی گردد. آن زمان، مواد آموزشی از طریق رادیو و تلویزیون در اختیار مخاطبینی که نمی توانستند به صورت حضوری سر جلسات آموزشی حضور پیدا کنند قرار می گرفت.

بعد از آن آموزش از طریق ابزارهای دیجیتال شروع شد. مراکز آموزشی مواد آموزشی را به واسطه سی دی و دی وی با استفاده از پست در اختیار دانش جویان قرار می دادند. شروع این روش به ۱۹۶۰ برمی گردد.

با پیدایش اینترنت تغییر تازه ای در روش های آموزشی ایجاد شد و آموزش مجازی به طوری که الان با آن روبرو هستیم به راه افتاد. شروع این روش از سال ۱۹۸۴ تا ۱۹۸۹ بود.

روش شناسی

این نوشتار یک ابزار و جامعه پژوهش تحقیق کاربردی و توسعه ای می باشد که با شیوه توصیفی_تحلیلی و با استفاده از ابزار کتابخانه ای و سندکاوی، داده های آن گردآوری و تجزیه و تحلیل شده اند و با استفاده از یافته های محققان، به مواردی از تاثیرات کرونا بر آموزش و پرورش می پردازد.

بحث و بررسی

سلامت روان دانش آموزان

تعطیلی مدارس و قرنطینه کردن خانگی به دلیل شیوع بیماری عفونی و مسری مانند کووید بر روی سلامت جسمی و روان کودکان و نوجوانان تاثیرگذار است. یافته های تحقیقات نشان میدهند کودکان و نوجوانان، زمانی که در تعطیلات آخر هفته یا تابستانی هستند کمتر فعالیت فیزیکی انجام داده، الگوی خواب شان آسیب دیده و کمتر از رژیم غذایی مناسب پیروی می کنند. این پدیده زمانی که که بچه ها در خانه محدود شوند و فعالیت خارج از منزل نداشته باشند، تشدید می یابد. از طرفی به وجود آمدن محرک های استرس زا در منزل مانند ترس طولانی، افکار ناخوشایند و کسالت، کمبود ارتباط با همکلاسی ها، دوستان و معلمان، کمبود فضای مناسب در خانه و در مواردی مشکلات مالی و اقتصادی والدین می تواند اثرات ماندگار بر روی سلامت روان کودکان و نوجوانان داشته باشد. نکته قابل تامل اینکه بر اساس نتایج تحقیقی میانگین شاخص استرس پس از سانحه در کودکان قرنطینه شده چهار برابر کودکان غیر قرنطینه است. از این رو کودکانی که به دلیل شرایط بیماری کرونا ایزوله یا قرنطینه هستند، قطعاً علائم روانشناختی شدیدتری مثل اختلال استرس حاد، اختلال سازگاری و سوگ را از خود نشان خواهند داد. به طوری که بر اساس گزارشات، ۳۰ درصد از این کودکان علایم اختلال استرس پس از سانحه از خود نشان می دهند (شهید، تقی محمدی؛ ۱۳۹۹).

محققان در پژوهش خود به این نتیجه دست یافتند که بین استفاده از فضای مجازی با سلامت اجتماعی در دانش آموزان رابطه منفی وجود دارد به عبارتی استفاده هرچه بیشتر از فضای مجازی همبستگی اجتماعی، مشارکت و شکوفایی اجتماعی را در بین دانش آموزان کاهش می دهد (سقایی و خالدی، ۱۳۹۷). همچنین استفاده بیش از حد از فضای مجازی احتمال ابتلا به برخی اختلالات روانی را افزایش می دهد به عنوان مثال نگرانی در خصوص آنلاین شدن و خواندن پیام ها یا بررسی پیپی پست ها و پیام های الکترونیک می تواند زمینه ساز وسواس فکری و عملی باشد و یا آرامش لازم برای برقراری ارتباطات اینترنتی در نهایت می تواند منجر به انزوای طلبی شود که خود زمینه ساز افسردگی است (کربلایی و همکاران، ۱۳۹۸).

سلامت جسم دانش آموزان

استفاده بیش از اندازه از اینترنت علائم متعددی دارد از جمله بی خوابی و خستگی، افت تحصیلی، زودرنجی، تنبلی جسمی و تقویت کم تحرکی و کاهش روابط با دیگران در دنیای واقعی که همه این موارد در نتیجه گرایش به انزوا طلبی رخ می دهد به عبارتی گرایش به استفاده بیش از حد از فضای مجازی نه تنها آسیب روحی دارد بلکه سلامت جسم را هم به خطر می اندازد و موجب چاقی می شود (اسدی و حسینی، ۱۳۹۹). به عبارتی گذراندن مدت زمان زیاد پای رایانه و تلفن همراه، خیره شدن بدون استراحت، ممکن است طیف گسترده ای از مشکلات سلامتی از جمله ناراحتی بینایی، خستگی و دردهای عضلانی و مفصلی را ایجاد کند (Surkhali, ۲۰۲۰ Garbuja and). به علاوه شرایط همه گیری بیماری کرونا باعث تغییر در وضعیت اسکلتی عضلانی و فعالیت بدنی گردید به گونه ای که افزایش آموزش مجازی در این شرایط باعث کاهش فعالیت بدنی و تغییر خواب افراد شد (قاسمی و همکاران، ۱۴۰۰). به طور متوسط نوجوانان ۲ تا ۶ ساعت از زمان خود را صرف اینترنت می کنند که این امر باعث ایجاد رفتارهای کم تحرکی می شود و چاقی و اضافه وزن را به دنبال دارد. سازمان جهانی بهداشت اعلام کرده است که چاقی در کودکان و نوجوانان رو به افزایش است و به یکی از جدی ترین مسائل بهداشت عمومی در قرن بیست و یکم تبدیل شده و تخمین زده شده که ۷۰ میلیون کودک تا سال ۲۰۲۵ از اضافه وزن رنج خواهند برد (Martínez-Royert and et al, ۲۰۲۱).

با وجود تمام این معایب آموزش مجازی توانست تا حدی موجب برابری و عدالت آموزشی شود بنابراین نمیتوان لزوم استفاده از آموزش مجازی را نادیده گرفت اما با وجود تمام مزایای آن مانند صرف وقت و هزینه کمتر، دسترسی راحت تر این نوع آموزش در طولانی مدت می‌تواند سلامت جسم و روان دانش آموزان را تهدید کند لذا آموزش دانش آموزان و والدین آن‌ها در راستای کاهش آثار سوء آن می‌تواند مؤثر واقع شود.

تأثیرات بر فرآیند آموزش: مدارس

رفتن به مدرسه برای دانش آموزان و از نظر اولیای امور، مهم‌ترین ابزار سیاست گذاری عمومی برای فراگیری و تقویت مهارت‌هاست. زمانی که دانش‌آموزان در مدرسه می‌گذرانند، می‌تواند برای آن‌ها بسیار لذت بخش بوده و مهارت‌های اجتماعی و آگاهی‌های اجتماعی آن‌ها را افزایش دهد. از منظر اقتصادی مهمترین مزیت رفتن به مدرسه برای نسل جوان، افزایش توانمندی‌های کودکان و نوجوانان است که در سال‌های آینده و در زندگی کاری آن‌ها خود را نشان می‌دهد. یک فرد حتی اگر زمان بسیار کمی را در مدرسه گذرانده باشد باز هم از نتایج آن بهره‌مند می‌شود و از سوی دیگر کوچکترین اختلال در این فرآیند تأثیرات ماندگاری در رشد مهارت‌های او دارد. اما سوال اینجاست که آیا راهی هست که با آن بتوان تأثیرات اختلالات آموزشی ناشی از شیوع این بیماری را بر فرآیند یادگیری دانش‌آموزان تخمین زد؟ قطعاً این امر امکان پذیر نیست، چرا که شیوعی به این گستردگی در طول تاریخ بشر سابقه نداشته است. ولی می‌توان با استفاده از نتایج تحقیقات دیگری که در طیف وسیعی از موضوعات صورت گرفته درباره این مسئله اظهار نظر کرد. به طور اخص در این زمینه دو تحقیق بسیار مفید وجود دارد.

در اثر خود به موردی می‌پردازد که در طی آن یک دانش‌آموز سوئدی در طی چند روز خود را برای دادن یک امتحان آماده می‌کند. محقق در تحقیق خود برخی از تغییرات از جمله زمان اضافی رفتن به مدرسه، که این دانش‌آموز سوئدی در فرآیند آماده شدن برای امتحان اعمال کرده است را مورد بررسی قرار داده، تا تأثیر رفتن به مدرسه و محیط مدرسه را بر مهارت‌های کسب شده توسط این دانش‌آموز بررسی کند. او در تحقیق خود ۱۰ روز اضافه‌تر رفتن به مدرسه را نشان می‌دهد. به جای صرف کردن این ۱۰ روز در محیط خانه و درس خواندن در خانه موجب می‌شود که به نحو چشمگیری نتایج آزمون که این دانش‌آموز خود را برای برگزاری آن آماده می‌کند و شیوه به کارگیری دانش و مهارت‌هایش برای پاسخ دادن به سوالات آزمون به ازای ۱ درصد از کل نتایج بهبود یابد. یعنی به ازای هر ۱۰ روز رفتن به مدرسه مهارت‌ها و دانش این دانش‌آموز یک درصد نسبت به هم کلاسی‌هایی که در خانه ماندند و در خانه مشغول آماده شدن برای امتحان شدند؛ بیشتر است. با توجه به اینکه به دلیل شیوع بیماری کرونا و تعطیلی مدارس و اختلالات آموزشی اخیر ناشی از آن اگر ما نتایج این تحقیق را به روزهای تعطیل مدارس اعمال کنیم، مثلاً تعطیلی ۱۲ هفته‌ای مدارس یا ۶۰ روز کلاسی، نتیجه حاصل از آن به این معنی خواهد بود که دانش‌آموزان تنها در این ۱۲ هفته؛ ۶ درصد کمتر از استانداردهای آموزشی موجود، دارای مهارت حل مسئله و هوش اجتماعی و دانش لازمی هستند که در مدارس به آن‌ها منتقل می‌شود.

تأثیرات بر فرآیند آموزش: خانواده

علی‌رغم ناراحتی برخی از بچه‌ها باید گفت که وقتی مدارس تعطیل می‌شود، آن‌ها برای بازی کردن به خانه نمی‌روند بلکه ایده اصلی این است که روند آموزش در خانه تداوم یابد، به امید اینکه لاقط بخشی از نتایج و آثار حاصل از اختلالات آموزشی ناشی از این بیماری جبران شود. براساس خانواده‌ها نقش مهم و مرکزی در آموزش دانش‌آموزان دارند و بر این اساس شاید تعطیلی مدارس و آموزش در خانه با نظارت یا توسط والدین دانش‌آموزان در نگاه اول چیز موثر و مثبتی تلقی شود و چندان بد به نظر

نیاید. اما در واقع نقش خانواده‌ها مکمل نقشه مدارس است و نه غیر از آن. مثلاً در مورد درس ریاضی آنچه که دانش‌آموزان در مدرسه یاد می‌گیرند ممکن است درون خانه و توسط والدین یا برخی کارهای زندگی روزانه مثل دادن پول توجیبی یا شمردن اشیاء خانه تمرین و تقویت شود و یا درس تاریخی که کودک در مدرسه یاد می‌گیرد در یک سفر خانوادگی به مناطق تاریخی و موزه‌ها تقویت شود. اما اینکه والدین در خانه با کمک ابزارهای آموزشی آنلاین و کلاس‌های آنلاین مدارس بخواهند به کودکان خود چیزی را منتقل کنند و یا به اصطلاح تدریس کنند، بحث دیگری است و اگر برخی از والدین هم بتوانند به خوبی نقش یک معلم را ایفا کنند به این معنی نیست که همه دانش‌آموزان از این فرصت برخوردارند و همه والدین در سراسر جهان تبدیل به معلمان خوبی می‌شوند که جای خالی مدرسه و معلمان حرفه‌ای آن را بگیرند.

بر همین اساس اگر بخواهیم واقع بین باشیم علیرغم همه ساعات لذت بخش، یا خسته کننده، یا گیج کننده‌ای که والدین ممکن است در هنگام آموزش آنلاین کودکانشان و یا تدریس خانگی به آن‌ها تجربه کنند، اما نمی‌توان این امر را جانشین مدرسه و تدریس حرفه‌ای دانش‌ها و علوم توسط معلمان کرد. در عین حال نکته مهمتر این است که حتی ممکن است بین خود والدین هم در مورد نحوه آموزش و تدریس به کودکان توافق وجود نداشته باشد و یا کاستی‌های دیگری باشد. نکته مهم که به این عدم توافق دامن می‌زند را می‌توان بر اساس تحقیق شامل مواردی نظیر آنچه در ادامه می‌آید دانست: عدم وجود زمان کافی برای اختصاص دادن به درس و تکلیف بچه‌ها و تدریس به آن‌ها توسط والدین، مهارت‌های متفاوت والدین، منابع موجود (مثلاً همه والدین امکان خرید و توانایی فراهم کردن ابزارهای هوشمند و دیجیتال برای دسترسی به کلاس‌های آنلاین را ندارند) و حتی میزان سواد آن‌ها و یا این واقعیت که به‌رحال بسیار سخت است که چیزی را که حتی والدین از آن سر در نمی‌آورند را به فرزند خود آموزش دهند. این تفاوت‌ها میان خود والدین و والدین مختلف وجود دارد و نتیجه این خواهد شد که نابرابری میان یک نسل از جامعه بشری در بهره‌مندی از دانش و مطالب علمی به وجود می‌آید. در حالی که قبلاً فرزندان یک کارگر و یک پزشک به مدرسه می‌رفتند و همه آن‌ها، مطالب درسی یکسانی را براساس استانداردهای آموزشی مشترک فرا می‌گرفتند، حالا سطح متفاوت دانش، تجربیات اجتماعی و سواد مثلاً یک کارگر که در خانه به فرزند خود درس می‌دهد یا یک مادر خانه‌دار با سطح سواد والدینی که تحصیلات عالی دارند، خود را به صورت یک نابرابری عمده و عمیق آموزشی برای نسل بعدی نشان می‌دهد.

همه گیری ویروس کرونا چالش‌ها و مشکلات بسیار دیگری نیز برای نظام آموزش و پرورش به همراه داشت. از جمله این چالش‌ها به شرح زیر است:

- وقفه در اجرای برنامه های درسی حضوری
- قربانیت زمانی همه گیری با برگزاری آزمون سراسری
- به حاشیه رفتن امور تربیتی و پرورشی
- حضور تمام وقت دانش آموزان در خانه و عدم ارتباط با محیط مدرسه
- عدم دسترسی تعداد زیادی از دانش آموزان به فضای مجازی
- سطح پایین سواد رسانه ای به خصوص در معلمان
- نبود زیرساخت های الکترونیکی مناسب
- ضعف مهارتی خانواده ها در پیشبرد برنامه های درسی

و ...

استفاده طولانی مدت از موبایل و تبلت، باعث بروز مشکلات جسمی دانش آموزان شده و این مساله به دغدغه ذهنی والدین تبدیل شده است.

زمان امتحانات آموزش حضوری، برگه های امتحانی در اختیار دانش آموزان قرار میگیرد و دانش آموزان پاسخ ها را در برگه امتحان می نویسند؛ در امتحانات مجازی مقطع ابتدایی، معلم تصویر برگه امتحان را در سامانه قرار میدهد و دانش آموز باید سؤالات را در برگه بنویسد؛ سپس پاسخ بدهد. دست نویسی سؤالات امتحان و از دست دادن زمان برای پاسخ دهی مفهومی است که مشارکت کننده درباره آن اظهار میکند.

عدم احساس مسئولیت و انگیزه دانش آموزان» در آموزش مجازی چالشی است که برخی خانواده ها با آن روبرو میشوند.»

برخی از دانش آموزان مایل اند هنگام آموزش مجازی یکی از والدین را کنار خود داشته باشند و از راهنمایی های او استفاده کنند. اگر خانواده مدیریت درستی نداشته باشد باعث وابستگی به مادر شده و دانش آموز نمی تواند به تنهایی تکالیف خود را انجام دهد.

یکی از محدودیت هایی که آموزش مجازی برای دانش آموزان به وجود آورد؛ ارتباط نداشتن با همکلاسی ها است. حضور در مدرسه و ارتباط با دیگر بچه ها، باعث تقویت روحیه تیمی و بالا رفتن عزت نفس در دانش آموزان می شود که در پیشرفت تحصیلی مؤثر است.

در آموزش حضوری، زنگ های تفریح فرصتی برای استراحت و تجدید قوا برای شروع ساعت درس بعدی است؛ در حالیکه دانش آموزان در آموزش مجازی از آن محروم اند. عدم استراحت کافی بین دو درس چالشی است که باعث خستگی و فرسودگی دانش آموزان می شود.

عدم حضور فیزیکی معلم منجر به کاهش تمرکز دانش آموزان میشود چرا که یکی از راه های جذب تمرکز، مشاهده فیزیکی معلم است.

کلاس های آموزش مجازی کسل کننده و خسته کننده هستند و دانش آموزان رغبتی برای شرکت در کلاس ندارند. کندی بسیار آزاردهنده شبکه و اختلال در بارگذاری فایل صوتی و تصویری در برنامه شاد و دیگر نرم افزارها موجب دلسردی دانش آموز ابتدایی و والدین می شود (مصیبی اردکانی و همکاران؛ ۱۴۰۰).

اکو شدن صدا؛ قطع شدن اینترنت خانه و همراه؛ قطع شدن نرم افزار آموزشی، قطع صدا و تصویر از دیگر چالش های دوران آموزش مجازی می باشند.

امکانات و فرصت ها

مزیت اول

یکی از مهم ترین پتانسیل ها و فرصت های نهفته در یادگیری و آموزش آنلاین احساس راحتی و آرامش بیشتری است که یادگیری در خانه و محل زندگی به ارمغان می آورد و اینکه دانش آموزان به صورت منعطف تر و به دور از چارچوب های زمانی متصل مدارس می توانند فرآیند یادگیری خود را پی بگیرند. با توجه به گستردگی شبکه های اتصال اینترنت در بسیاری از

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

کشورهای جهان و مخصوصاً شهرهای بزرگ، دانش‌آموزان تقریباً می‌توانند از هر نقطه‌ای در جهان به دروس آنلاین دسترسی پیدا کنند. مقاله‌ای که اخیراً در روزنامه نیویورک تایمز به وسیله یکی از دانش‌آموزان تازه وارد و سال اول دبیرستانی نوشته شده بر این نکته تأکید دارد که در چارچوب یادگیری و آموزش آنلاین می‌توان بر روی برخی از موضوعات که زمان و تمرکز بیشتری را می‌طلبد بیشتر وقت گذاشت و بر آنها متمرکز شد. هرچقدر که دانش‌آموزان در محیط‌های شهری و محل زندگی دسترسی بیشتری به اتصال اینترنتی سریعتر و بهتر داشته باشند، می‌توانند به کلاس‌های درسی و آموزش‌های آنلاین هم دسترسی مناسب‌تری داشته باشند و با بهبود سرعت و کیفیت اتصال اینترنت این روند عالی‌تر نیز خواهد بود، مخصوصاً اگر راحتی و آسایش خانه خودشان هم به این فرایند اضافه کنیم. آن‌هم در طی هر ساعتی از روز که بخواهند.

مزیت دوم

در قالب کلاس‌ها و دروس آنلاین، فرصت‌های پیش‌روی دانش‌آموزان مخصوصاً دانش‌آموزان مقاطع بالاتر و دبیرستانی بسیار گسترده و بی‌شمار خواهد بود. بسیاری از دوره‌های درسی و کلاس‌های آنلاین برای دانش‌آموزان دبیرستانی و یا کنکوری در حجم و قالب‌های متفاوت به وجود آمده‌اند. اگر در نظر بگیریم که کلاس‌های معمول و برنامه‌های آموزشی این چنینی برای یکسال هزینه‌ای در حدود ۲۲ هزار دلار تا ۵۰ هزار دلار را در بر می‌گیرد، آن وقت می‌توان به فرصت‌ها و امکانات نهفته در این کلاس‌ها و دوره‌های درسی آنلاین که این هزینه‌ها را در بر نمی‌گیرد و یا اینکه هزینه بسیار اندکی را طلب می‌کند پی‌برد. وقتی شما این گزینه را داشته باشید که از اتاق خود در این دوره‌ها و کلاس‌ها و یا کلاس‌های دبیرستان خود شرکت کنید در بسیاری از هزینه‌های دیگر مثل هزینه رفت و آمد یا خوابگاه و زندگی در یک شهر دیگر نیز صرفه‌جویی می‌شود. یکی دیگر از مزایا و فرصت‌های نهفته در یادگیری و آموزش‌های آنلاین منعطف بودن فرآیند یادگیری در این نوع از آموزش‌هاست. این امر موجب شکوفایی بسیاری از استعدادهای دانش‌آموزان می‌شود و توانایی ایجاد ابداعات و حس تجربه چیزهای جدید را در آنها تقویت می‌کند و موجب می‌شود تا آنها برای فرصت‌های شغلی در آینده که اتفاقاً بر اساس همین استعدادها و انعطاف‌پذیر بودن استوار است آماده شوند. در نهایت اینکه در حالی که شیوع بیماری کرونا موجب شده که راه‌های جایگزین در فرایند آموزش در دستور کار قرار گیرد، راه‌هایی که بر اساس آموزش و یادگیری آنلاین و از راه دور طراحی شده‌اند، این آموزش‌های آنلاین و از راه دور موجب شده‌اند که بسیاری از فشارهای مالی که در حالت عادی بر شانه‌های دانش‌آموزان و خانواده‌های آنها سنگینی می‌کند به نحو چشمگیری کاهش یابد.

تحولات آموزش و پرورش در دوران پسا کرونا

همانطور که گفته شد، با شیوع ویروس کرونا و افزایش خانه‌نشینی، آموزش تعطیل نشد و پای فضای مجازی به آموزش عمومی و رسمی باز شد. به همین علت، از این پس بخش‌های مختلف آموزش و پرورش دستخوش تغییرات گسترده‌ای خواهد شد که در ادامه به برخی از آن‌ها پرداخته شده است.

ضرورت وجود ابزار الکترونیکی شخصی در فرآیند تعلیم و تربیت

برخورداری از گوشی هوشمند در دوران پسا کرونا به مثابه یک ابزار اساسی آموزش و عنصر مهم فعالیت‌های یاددهی-یادگیری در نظام آموزش عمومی مورد پذیرش قرار خواهد گرفت و نمی‌توان وجود آن را حتی در آموزش‌های حضوری نادیده گرفت.

لزوم توجه به سواد رسانه ای به مثابه شایستگی های معلم

یکی از ملاک های تشخیص شایستگی معلمان، سواد رسانه ای و توانایی آموزش مطلوب در فضای مجازی خواهد بود. منظور از سواد رسانه شامل مراحل مختلف از تعیین هدف، محتوا، روش آموزش تا ارزشیابی و پیگیری فعالیت های مکمل و فوق برنامه است.

هویت زدایی از مفهوم سنتی مدرسه و تغییر پارادایم یاددهی-یادگیری

فقدان اعتقاد به حضور در محیط مدرسه با دیوارهای بلند، ورود و خروج در ساعاتی معین برای دریافت آموزش های حضوری از جمله مواردی است که در ذیل هویت زدایی از مفهوم سنتی مدرسه جای می گیرد. در دوران پسا کرونا دانش آموزان اطلاعات و داده های خود را از فضای مجازی و با حجم گسترده ای دریافت خواهند کرد، و حتی باور به این موضوع شکل خواهد گرفت که به حضور در مدرسه نیازی نیست و از طریق فضای مجازی می توانند به یادگیری بپردازند، پس نقش معلم به عنوان تسهیل گر یادگیری خواهد بود.

تقویت بنیان های نظری مدرسه مجازی

در دوران پسا کرونا مباحث مرتبط با مدرسه مجازی متقاضیان جدی خواهد داشت. از اینرو نظریه پردازان میبایست مبانی نظری قوی جهت ضرورت مدرسه حضوری و ارجحیت آن بر آموزش مجازی ارائه دهند. تقویت هویت مدرسه برای جلوگیری از عدم تمایل دانش آموزان به حضور در مدرسه، یک امر ضروری است.

لزوم باز تعریف عناصر برنامه درسی در دوران پسا کرونا

در این دوران عناصر برنامه درسی از قبیل هدف، محتوا، معلم، دانش آموز، محیط و... دچار دگرگونی خواهد شد. در این بین به منظور جلوگیری از اتلاف وقت و هدررفت انرژی و سرمایه های نظام آموزش و پرورش، مسئولان باید به بازتعریف عناصر برنامه درسی متناظر با مبانی نظری سند تحول بنیادین آموزش و پرورش و تحولات دوران پسا کرونا، اهتمام ورزند.

نتیجه گیری

در پی شیوع ویروس کرونا در سال ۲۰۲۰ و عدم تشکیل کلاس های حضوری مدارس، برگزاری کلاس ها به صورت مجازی اتفاق افتاد. فارغ از تمام جنبه های منفی عدم تشکیل کلاس های حضوری، ارتقای سطح آموزش مجازی کشور را می توان از مزایای آن دانست. پیشرفت آموزش از راه دور، زمینه را برای یکی از روش های نوین تدریس با عنوان "کلاس معکوس" فراهم آورد که در آن برخلاف روش سنتی آموزش از طریق محتوای تولید شده و در خانه اتفاق می افتد و انجام تکلیف و تمرین در کلاس و تحت نظارت معلم صورت می گیرد. در یک کلاس معکوس سطوح یادگیری نیز معکوس میشود. به این صورت که فرآیند ابداع، نقد، تحلیل و کاربرد در داخل یک کلاس معکوس انجام میگردد و دانش آموزان در خارج از کلاس به فهم و به یاد سپردن مفاهیم میپردازند.

باید آموزش های حضوری و فیزیکی را با فناوری اطلاعاتی ادغام کنیم که مدرسه هوشمند بخشی از آن است. ما هرساله تعطیلی مدارس به علل مختلف همچون آلودگی هوا، سیل، زلزله و غیره را شاهدیم. اگر در آن مواقع آموزش مجازی را اجباری و آن را تمرین می کردیم در مواجهه با تعطیلی ناشی از کرونا کمتر دچار مشکل می شدیم

تعطیلی جهانی مدارس و مراکز آموزشی باعث شده است که در روند یادگیری دانش آموزان اختلالات عمیق و غیرقابل جبرانی روی دهد. از سویی دیگر در روند ارزیابی های دانش آموزان نیز مشکلات جدی روی داده و در عین حال، سطح کیفی این

ارزیابی‌ها نیز به نحو چشمگیری تنزل پیدا کرده است. اما برای کاهش اثرات منفی این وضعیت چه کار می‌شود کرد؟ در گام اول، مدارس نیازمند منابع و توجه اضافی هستند تا بتوانند اثرات این تعطیلی‌های طولانی مدت را بر کیفیت آموزشی دانش آموزان و در ابعاد مختلف به حداقل رسانده و مدیریت کنند. وقتی که مدارس دوباره باز شدند این منابع اضافی باید به صورت هدفمند هزینه شود. اینکه این منابع چگونه مصرف می‌شود و چگونه بر دانش‌آموزانی که بیشترین تاثیر را از این وضعیت متحمل شده‌اند، متمرکز می‌شود جای کار و تحقیق دارد و در اصطلاح خودش پرسش مهمی است که باید ذهن سیاست‌گذاران حوزه آموزش را به خود معطوف کند. از سوی دیگر با توجه به اهمیت عامل ارزیابی و امتحان در فرایند یادگیری مدارس، باید به جای تعویق یا کنسل کردن امتحانات، راه‌های موثرتری را برای برگزاری دقیق اما مبتنی بر دستورالعمل‌های بهداشتی پیدا کرده و به اجرا درآورد. برای فارغ‌التحصیلان دبیرستانی یا دانشجویانی که سیاست‌گذاران باید سیاست‌هایی را در دستور کار قرار دهند که از ورود آن‌ها به بازار کار حمایت کند تا از انباشت بحران بیکاری در اقتصاد کشورها جلوگیری شود.

منابع

- ۱) دهنوی و اپورواری، مراد و نعیمه. (۱۴۰۰). غفلت از برنامه درسی پنهان در دوران کرونا، تهران
- ۲) غلامرضا و زکیه، علیخانی. (۱۴۰۰). اتخاذ روش آموزش مطلوب در دوران همه‌گیری کرونا، تهران.
- ۳) تولایی، روح‌الله. (۱۳۹۹). اهمیت مدیریت دانش برای اثر بخشی یادگیری الکترونیک در دنیا گیری ویروس کرونا، تهران.
- ۴) فلاحی، امیر. (۱۳۹۹). بررسی رابطه بین یادگیری خود راهبر با یادگیری الکترونیکی دانشجویان در دوران اپیدمی، تهران.
- ۵) رضوانی، زینب. (۱۳۹۹). کلاس معکوس، تهران، انتشار پنجمین کنفرانس ملی رویکردهای نوین در آموزش و پرورش.
- ۶) بهرامی، بهرام. (۱۴۰۰). ضرورت آشنایی مدرسین با استاندارد سازی محتوی تکنولوژی‌های آموزشی مجازی در شرایط بحران کرونا، تهران، انتشار هفتمین کنفرانس بین‌المللی دانش و فناوری علوم تربیتی مطالعات اجتماعی و روانشناسی.
- ۷) فلاحت و زارعی، کوثر و علی. (۱۴۰۰). تاثیر کرونا بر آموزش، تهران، انتشار سیزدهمین همایش ملی آموزش